

Voleybol Hakemlerinin İş Stres Düzeyleri ile Karar Verme Stilleri Arasındaki İlişkide Cinsiyet, Yaş, Kıdem ve Hakem Klasmanının Aracılık Etkisi *

İbrahim Ümran AKDAĞCIK¹, Betül POLAT²

DOI: <https://doi.org/10.38021/asbid.1182572>

ORJİNAL ARAŞTIRMA

¹Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi,
Spor Bilimleri Fakültesi,
Niğde / Türkiye

²Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi,
Eğitim Fakültesi,
Niğde / Türkiye

Öz

Bu çalışmada voleybol hakemlerinin iş stres düzeyleri ile karar verme stilleri arasındaki ilişkide cinsiyet, yaş, kıdem ve hakem klasmanının aracı rolünün araştırılması amaçlanmaktadır. Bu çalışmada, korelasyonel araştırma desenlerinden yordayıcı korelasyonel araştırmadan yararlanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 202 uluslararası ve ulusal (A-AB-B-C Klasmanlar), il ve aday hakemi oluşturmuştur. Çalışmada kullanılan veriler bu araştırma kapsamında geliştirilen “Voleybol Hakemi İş Stres Ölçeği” (VHİSÖ) ile Mann vd. (1997) tarafından geliştirilip Deniz (2004) tarafından Türkçeye uyarlanan Melbourne Karar Verme Stilleri Ölçeği II aracılığıyla elde edilmiştir. VHİSÖ geçerlik çalışması için Açıklayıcı Faktör Analizi ile Doğrulayıcı Faktör Analizinden yararlanılmıştır. Ölçeğin güvenilirlik çalışması için ise Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısıyla madde-toplam korelasyonları hesaplanmıştır. Araştırmada iş stres düzeyleri ile karar verme stilleri arasındaki ilişkideki aracılık rolü Yapısal Eşitlik Modellemesi ile sınanmıştır. Voleybol hakemlerinin iş stres düzeylerinin karar verme stillerinin ve aracı değişkenlerden cinsiyet, kıdem ve yaşın anlamlı birer yordayıcısı olduğu görülmüştür. Buna karşın klasmanın anlamlı bir yordayıcısı olmadığı görülmüştür. Kıdem ve yaşın karar verme stillerinin anlamlı birer yordayıcısı olduğu, fakat cinsiyet değişkeninin ise karar verme stillerinin anlamlı bir yordayıcısı olmadığı bulunmuştur. Ayrıca araştırmanın sonucunda yaş ve kıdem değişkenlerinin voleybol hakemlerinin stres düzeyleri ile karar verme stilleri arasındaki ilişkide aracılık rolünün olmadığı görülmüştür.

Anahtar kelimeler: İş stresi, karar verme stilleri, aracı etkisi, voleybol hakemi

The Mediating Effect of Gender, Age, Seniority and Referee Classification on the Relationship Between the Job Stress Levels of Volleyball Referees and Their Decision-Making Styles

Abstract

In this study, it is aimed to investigate the mediating role of gender, age, seniority and referee classification in the relationship between the job stress levels of volleyball referees and their decision-making styles. In this study, predictive correlational research, one of the correlational research designs has been used. The study group of the research consisted of 202 international and national (A-AB-B-C Classifications), provincial and candidate referees. The data used in the study were determined by the “Volleyball Referee Job Stress Scale” (VRJSS) developed within the scope of this research and Mann et al. (1997) and adapted into Turkish by Deniz (2004) through the Melbourne Decision-Making Styles Scale II. Exploratory Factor Analysis and Confirmatory Factor Analysis were used for the validity study of VRJSS. For the reliability study of the scale, item-total correlations were calculated with the Cronbach Alpha reliability coefficient. The mediating role in the relationship between job stress levels and decision-making styles was tested with Structural Equation Modeling. It has been observed that the job stress levels of volleyball referees are significant predictors of their decision-making styles and mediator variables such as gender, seniority and age. On the other hand, it was seen that classification was not a significant predictor. It was found that seniority and age were significant predictors of decision-making styles, but gender was not a significant predictor of decision-making styles. In addition, as a result of the research, it was seen that the variables of age and seniority did not have a mediating role in the relationship between the stress levels of volleyball referees and their decision-making styles.

Keywords: Job stress, decision-making styles, mediating effect, volleyball referee

Sorumlu Yazar: İ. Ümran AKDAĞCIK
akdagcik@gmail.com

Yayın Bilgisi

Gönderi Tarihi:
07.06.2022

Kabul Tarihi:
05.07.2022

Online Yayın Tarihi:
28.09.2022

* Bu makale 21-23 Eylül 2022 tarihinde 8. Uluslararası Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Kongresinde sözlü olarak sunulan bildirinin genişletilmiş halidir

Giriş

Voleybol ülkemizde en çok izlenen ve sevilen spor dallarından biridir (Dumangöz ve Sanlav, 2021). Son zamanlarda voleybol branşında ülke olarak gösterilen başarılar günden güne artarak devam etmektedir. Bunun son örneği Olimpiyat, Dünya Milletler Ligi ve Avrupa'da alınan derecelerdir. Dolayısıyla voleybol maçlarının güvenli bir biçimde yönetimi de giderek önem kazanmaktadır. Voleybol hakemliğine bu doğrultuda bakıldığında, sürekli yükselen bir meslek grubu haline geldiği görülmektedir. Voleybol maçlarına duyulan ilginin artmasıyla beraber iş stresi artmaktadır.

Hakem, "spor müsabakalarına katılım kurallarını uygulayan ve kural ihlali durumunda yaptırımları (cezaları) uygulayan kişidir" (Ansel vd.,1991). Hakem, uyuşmazlık durumundaki iki kişinin uyuşmazlığının çözülmesi için danıştığı kimse ya da söz sahibi olan kişi anlamına gelmektedir. Spordaki hakemlik kavramı ise, bir müsabakayı idare ya da yönetmek üzere, iki takımın haklarını gözeterek ve tarafsızlığa bağlı kalarak, oyun kurallarını müsabakaya aktarma işi için oyun sahasındaki yöneticiye "hakem" denir. Hakemin oyun sahasındaki performansı, uyguladığı prosedürle yaptığı iş tanımına da "hakemlik" denir (Cei, 1994; aktaran Reyhan,2012)

Stres, kişinin düşünce süreçlerinde, fiziki koşullarında veya duygularındaki çevresi ile başa çıkabilme potansiyelini tehdit eden bir gerilim durumudur (Davis, 1982). Mesleki stres, hızla meslek hastalığının en büyük ve tek nedeni haline gelirken hem işçi hem de işyeri için geniş kapsamlı sonuçlara sahip olabilir. Mesleki stres; dış talepler ve koşullar bir kişinin ihtiyaçları, beklentileri veya idealleri ile uyuşmadığında veya bir durumu rahat bir şekilde ele almak için fiziksel kapasitelerini, becerilerini veya bilgilerini aşmadığında ortaya çıkar. Çalışanlar için, aşırı iş yükü, yetersiz denetim desteği ve karar verme sürecine düşük girdi gibi stresli durumlara kronik olarak maruz kalma, kesitsel ve ileriye dönük olarak, depresyon, anksiyete, duygusal tükenme, bağışıklık yetersizliği bozuklukları ve kardiyovasküler dahil olmak üzere bir dizi zayıflatıcı sağlık sonucuyla bağlantılıdır. Stresli çalışma koşulları, bireyin yaşam tarzı davranışlarında (örn. sigara, hareketsiz davranış) olumlu değişiklikler yapma yeteneğini sınırlayarak veya olumsuz sağlık davranışlarına doğrudan katkıda bulunarak çalışan refahı üzerinde dolaylı bir etkiye de sahip olabilir (Noblet ve Lamontagne, 2006). Stresin artmasıyla beraber hakemlerin verdikleri kararlar daha stratejik olmaktadır. Bu doğrultuda da müsabaka sırasında karar verme süreci daha önemli hale gelmektedir.

Kavramsal olarak ele alındığında karar verme kavramı, "hedefe ulaşmak için mevcut olasılık ve koşulları karşılayabilecek olası farklı eylem planları arasından en uygununun seçilmesi" olarak yorumlanmaktadır (Aktaş, 2016). Öte yandan, Herbert Simon karar vermeyi "bir kişinin belirlenen

hedefe ulaşmak için rasyonel olarak belirli bir alternatifi seçmesi" olarak tanımlamış ve insanların çalışmalarında amaç-bilinçli seçim unsurlarına dikkat çekmiştir (Tozlu, 2016).

Karar verme insanlar için önemli bir süreçtir. Bireylerin kendilerini daha güvende hissedebilmeleri, güçlü, doğru ve güvenilir ilişkiler kurabilmeleri, sorumlulukları paylaşabilmeleri ve daha iyi bir geleceğe hazırlanmaları bu sürecin sağlıklı ilerlemesine bağlıdır (Dereli, 2011). Birey, karar verme prosesi bağlamında belirli bir çerçeve içinde durumu inceler, alternatifleri ve faydalarını göz önünde bulundurur ve değerlendirme sonuçlarına göre istediği tercihe yönelir. Seçim süreci aşağıdaki gibidir (Negulescu, 2014; Özel, 2009):

- Sorunu tanıma,
- Alternatifleri oluşturma,
- Alternatiflerin muhtemel getirilerini kontrol etme,
- Alternatifleri daha iyi irdeleyebilmek için veri sağlama,
- Ulaşılan verileri inceleme,
- Uygun olan alternatifi tespit etme,
- İhtiyaç duyulan planları yaparak alınan kararı pratiğe aktarma ve sonucu incelemidir.

Aşağıdaki üç şartın, karar verme hareketinin gerçekleşmesi için bulunması gerekir:

- a) Zorluğun varlığı, bir karar verme ihtiyacını ve bireyin zorluk hakkında nasıl hissettiğini göstermesi,
- b) Sorunu çözmek için birden fazla seçenek var olması,
- c) Kişiler seçeneklerden birini seçmekte özgür olması

Bir bireyin karar verme stilini etkileyen pek çok neden bulunmaktadır. Karar verme sürecinde voleybol hakemleri de mental olarak birçok parametreden etkilenebilmektedir. Maça başlamadan evvel zihinsel olarak maça hazırlanmayla başlayan zaman dilimi, maç sırasında doğru kararı verebilme kabiliyetinden, maçın ortakları ile olan iletişime, stresli durumlarda sergilenmesi gereken liderlik özelliğinden, oyun alanı içerisinde kendisine itimat edilebilen birey olabilmeye kadar hakemlik mesleğindeki birçok özelliği gerektirmekte ve böylece başarılı bir yönetim icra edilmektedir (Açııcı, 2019). Sarıdere (2018) çalışmasında voleybol hakemlerinin hakemlik seviyesinin, klasmanın, yılının, başka branşlarda hakemlik yapma durumunun ve cinsiyetinin karar verme stillerinde etkili olduğunu ortaya koymuştur. Literatür incelendiğinde voleybol hakemlerinin karar verme stillerini etkileyen değişkenlerin belirlenmesine yönelik çalışmalar olmasına rağmen hakemlerin stres düzeyleri ile ilişkisinin incelendiği çalışmanın olmadığı belirlenmiştir. Bu doğrultuda araştırmada hem stres düzeyleri ile karar verme stilleri arasındaki ilişkinin, hem de yaş,

kıdem ve klasman değişkenlerinin hakemlerin stres düzeylerinin karar verme stilleri üzerindeki etkisindeki aracılık rolü incelenmesi amaçlanmıştır.

Voleybol hakemlerinin iş stres düzeyleri karar verme stillerinin anlamlı birer yordayıcısı mıdır?

Voleybol hakemlerinin iş stres düzeyleri cinsiyet, kıdem, yaş ve klasmanın anlamlı birer yordayıcısı mıdır?

Cinsiyet, kıdem, yaş ve klasman voleybol hakemlerinin karar verme stillerinin anlamlı birer yordayıcısı mıdır? Sorularına yanıt aranmıştır.

Gereç ve Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırmada, korelasyonel araştırma desenlerinden yordayıcı korelasyonel araştırmadan yararlanılmıştır. Yordayıcı korelasyonel araştırmalarda değişkenler arasındaki ilişkiler incelenir ve değişkenlerin bir ya da birkaçından yola çıkılarak bağımlı değişken yordanmaya çalışılır (Büyüköztürk vd., 2010)

Evren ve Örneklem

Araştırmada çalışma grubunu Türkiye Voleybol Federasyonu bünyesinde aktif olarak görev alan uluslararası ve ulusal (A-AB-B-C Klasmanlar), il ve aday hakemler oluşturmuştur. Araştırma verileri gönüllü voleybol hakemlerinden toplanmıştır. Araştırmada uç değerler çıkarıldıktan sonra 202 voleybol hakemlerinin verileri kullanılmıştır. Hakemlere ilişkin demografik bilgiler aşağıda verilen tabloda sunulmuştur.

Tablo 1

Voleybol Hakemlerine Ait Demografik Bilgiler

	Değişken	Kişi Sayısı (n)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	96	47,5
	Erkek	106	52,5
Klasman	Aday	35	17,3
	İl	80	39,6
	Ulusal aday	9	4,5
	Uluslararası	1	,5
	A Klasman	7	3,5
	A/B Klasman	6	3,0
	B Klasman	17	8,4
	C Klasman	41	20,3
	Klasman Dışı	6	3,0

Voleybol hakemlerinin %47,5'i (n=96) kadın, %52,5'i (n=106) erkek hakemdir. Hakemlerin yarısından fazlası il hakemi ve C klasmanı hakemidir. Araştırmaya katılan yaşların 18 ile 60 arasında değişmektedir. Araştırmaya katılan hakemlerin yaş ortalaması $\bar{X}=33.05$ 'tir. Kıdemleri ise 34 yıla kadar değişmektedir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veriler, Melbourne Karar Verme Stilleri Ölçeği'nin ikinci kısmı ve araştırmacılar tarafından geliştirilen Voleybol Hakemi İş Stres Ölçeği ile toplanmıştır.

Melbourne Karar Verme Stilleri Ölçeği (MKVÖ II)

Melbourne Karar Verme Stilleri Ölçeği, iki kısma ayrılan Melbourne Karar Verme Ölçeği'nin ikinci kısmıdır. Ölçeği Mann vd. (1997) geliştirmiş ve Deniz (2004) Türkçe'ye uyarlamıştır. Melbourne Karar Verme Stilleri Ölçeği II karar verme stillerini ölçen dört alt boyut ve 22 maddeden oluşmaktadır. Dikkatli karar verme stili altı maddeden, kaçınan karar verme stili altı maddeden, erteleyici karar verme stili beş maddeden ve panik karar verme stili beş maddeden oluşmaktadır. Puanların yüksek olması karar verme stiline kullanıldığının göstergesidir.

Voleybol Hakemi İş Stres Ölçeği (VHİSÖ)

Voleybol Hakemi İş Stres Ölçeği, voleybol hakemlerinin stres düzeylerini ölçmek amacıyla araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Geliştirilme sürecinde izlenen aşamalar aşağıda verilmiştir.

Ölçek Maddelerinin/İfadelerinin Yazılması

Ölçek maddeleri voleybol ve voleybol hakemliği tecrübesi olan uzmanlar tarafından yazılmıştır. Ölçek maddeleri yazılırken ayrıca alanyazındaki ölçekler incelenmiştir. Araştırmada 24 denemelik madde yazılmıştır.

Uzman Görüşlerinin Alınması

Ölçeğin deneme formundaki maddelerin uygunluğuna ve anlaşılabilirliğine ilişkin spor bilimlerinde voleybol hakemliği yapan iki uzman ile ölçme ve değerlendirme alanındaki iki uzmandan görüşler alınmıştır. Daha sonra denemelik maddeler voleybol hakemliği yapan beş kişiye uygulanarak maddelerin anlaşılır olup olmadığı sınanmış ve ölçeğe son hali verilmiştir.

Deneme Formunun Hazırlanması ve Uygulanması

Ölçeğin deneme formundaki 24 ifadeye hakemlerin hangi düzeyde katıldıklarını belirlemek için maddelerin cevaplama kategorisi 5 "her zaman stres yaratıyor", 4 "sık sık stres yaratıyor", 3 "ara sıra stres yaratıyor", 2 "nadiren stres yaratıyor" ve 1 "hiç stres yaratmıyor" olarak

derecelendirilmiştir. Ölçeğin ilk kısmında, ölçeğin ne amaçla kullanılacağı ve maddelerin nasıl yanıtlanacağı anlatıldığı kısa bir yönergeye yer verilmiştir. Deneme formu gerekli izinler alındıktan sonra gönüllü olan voleybol hakemlerine Google formlar aracılığıyla uygulanmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik Analizleri

Ölçeğin geçerlik çalışmasında ölçeğin yapı geçerliği incelenmiş ve bu amaçla Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ile Doğrulamalı Faktör Analizinden (DFA) yararlanılmıştır. Ölçeğin güvenirlik çalışmasında Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı ile ise madde-toplam korelasyonları hesaplanmıştır. AFA ile güvenirlik çalışmasındaki analizlerde SPSS 22'den, DFA'da ise LISREL 8.7 İstatistik paket programından yararlanılmıştır.

Yapı Geçerliği

Yapı geçerliği 217 voleybol hakeminden elde edilen veriler üzerinden yürütülmüştür.

Açıklayıcı Faktör Analizi

AFA'dan önce uç değer, örneklem büyüklüğü ve çok değişkenli normallik varsayımlarının karşılanıp karşılanmadığı test edilmiştir. Tek değişkenli uç değerlerin saptanması için maddelere verilen yanıtların standart z değerleri hesaplanarak 10 katılımcıya ait veri çıkarılmıştır. Çok değişkenli uç değerlerin belirlenmesi amacıyla da Mahalanobis uzaklıkları hesaplanmış ve χ^2 tablo değerinden büyük olan onbeş katılımcıya ait veri çıkarılmıştır. Sonuçta toplam 202 hakeme ait veri kalmıştır. Çok değişkenli normallik varsayımının karşılanıp karşılanmadığını ve örneklem büyüklüğünün uygunluğunu belirlemek için ise Bartlett Küresellik Testi ile Kaiser Meyer Olkin (KMO) Testi sonuçları incelenmiştir.

Tablo 2

Bartlett Küresellik Testi ile KMO Testinden Elde Edilen Sonuçlar

KMO Testi		,925
Barlett Testi	Ki-kare (χ^2)	2881,560
	Sd	276
	p	,000

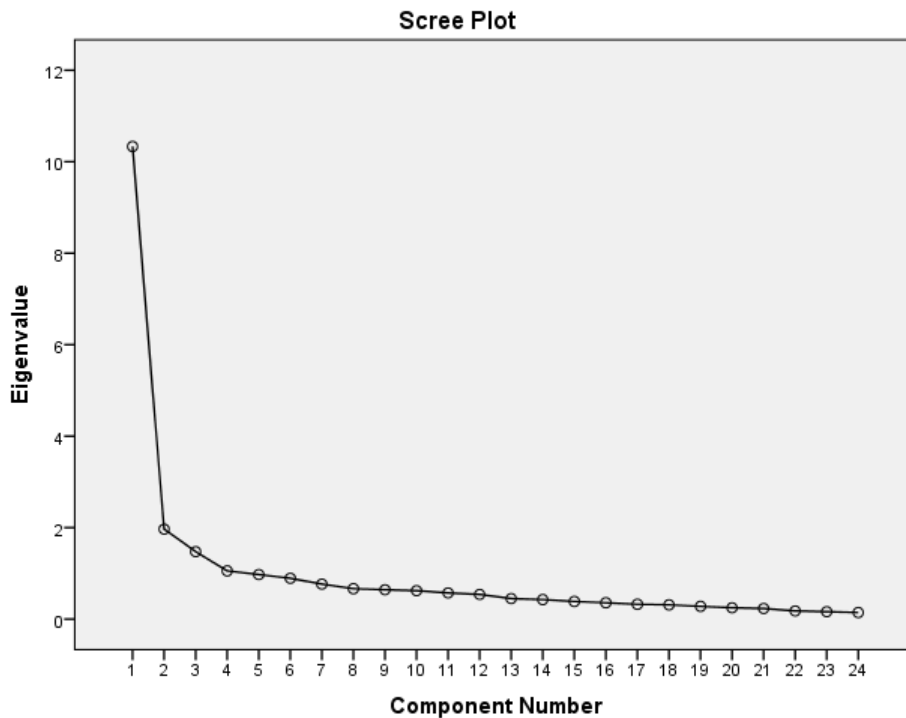
AFA sonucunda Bartlett Küresellik Testi neticesinde Ki-kare değerinin 0.01 düzeyinde manidar ($\chi^2=2881.560$, $p<.01$) ve KMO değerinin 0.969 olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular, verinin çok değişkenli normal dağılıma sahip ve örneklem büyüklüğünün oldukça yüksek olduğunu göstermektedir (Çokluk vd., 2010). Bu sonuçlar, veri yapısının ve örneklem büyüklüğünün AFA için uygun nitelikte olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 3

AFA Faktör Sonuçları

Faktör	Özdeğer	Açıklanan Varyans Yüzdesi	Toplam Açıklanan Varyans Yüzdesi
1	10,333	43,055	43,055
2	1,968	8,200	51,255
3	1,474	6,140	57,394
4	1,054	4,391	61,785

Tablo 3'teki faktörlere ilişkin özdeğerler ve faktörler tarafından belirlenen varyans yüzdeleri incelendiğinde, dört faktöre ait özdeğerin 1,00'den daha büyük olduğu görülmektedir. Birinci faktörün açıkladığı varyansın %43,055, ikinci faktörün açıkladığı varyansın %8,20 olduğu, üçüncü ve dördüncü faktörlerin açıkladıkları varyansın ikinci faktöre yakın olduğu görülmektedir.

Şekil 1. Özdeğer Bileşen Çizgi Grafiği

Çizgi grafiği de incelendiğinde, Voleybol Hakemi İş Stres Ölçeği'nin tek boyutlu bir yapıda olduğu görülmektedir. Ölçeğin tek boyutlu yapısına yer alan maddeleri belirlemek amacıyla Temel bileşenlerle AFA yapılmış ve faktör yükü 0,32 ve üzeri olan maddeler nihai ölçek için seçilmiştir.

Tablo 4

Voleybol Hakemi İş Stres Ölçeği'ndeki Maddelere Ait Faktör Yük Değerleri

Madde Numarası	Madde Faktör Yükü
S13	,797
S19	,784
S22	,773
S21	,771
S18	,765
S5	,731
S14	,729
S20	,723
S23	,721
S16	,711
S4	,697
S24	,682
S15	,681
S11	,675
S17	,620
S1	,604
S9	,597
S12	,577
S10	,574
S2	,524
S8	,519
S7	,473
S3	,471
S6	,249

AFA sonucunda, faktör yükü 0,249 olan altıncı madde ölçekten çıkarılmış, 23 madde ve tek boyuttan bir ölçek ortaya çıkmıştır.

Doğrulayıcı Faktör Analizi

Araştırmada Voleybol Hakemi İş Stres Ölçeği'nin DFA sonucunda uyum iyiliği indeksleri aşağıda verilen tabloda sunulmuştur.

Tablo 5

Voleybol Hakemi İş Stres Ölçeği'ne İlişkin Uyum İyiliği İndeksleri

χ^2	sd	p	χ^2 /sd	RMSEA	NFI	NNFI	CFI	IFI	GFI	AGFI
525,10	200	p<,05	2,13	0,090	0,95	0,96	0,97	0,97	0,86	0,81

DFA sonucunda χ^2 /sd oranı 2,13, RMSEA 0,090, NFI 0,95, NNFI 0,96, IFI ve CFI 0,97, AGFI 0,81, GFI 0,86 bulunmuştur. Bu indekslerden χ^2 /sd'nin ikinin, RMSEA'nın 0,05'in altında olması; NFI, NNFI, CFI, IFI, GFI ve AGFI'nın ise 0,95 ve üzeri olması model-veri uyumun mükemmel olduğunu göstermektedir (Hooper vd., 2008; Hu ve Bentler, 1999; Jöreskog ve Sörbom,

1993; Tabachnick ve Fidell, 2001). Bununla birlikte, GFI'nin 0,85 ve üzeri, AGFI'nin 0,80 ve üzeri, RMSEA değerinin ise 0,10 ve altı olması model veri uyumu için kabul edilebilir alt değerler olarak ele alınmaktadır (Anderson ve Gerbing, 1984; Cole, 1987; Marsh vd., 1988, aktaran Yazıcı vd., 2013). Tablo 5 incelendiğinde, NFI, NNFI, CFI ve IFI uyum iyiliği indekslerinin model veri uyumu için mükemmel düzeyde, χ^2/sd , RMSEA, AGFI ve GFI'nin ise kabul edilebilir değerlerde olduğu görülmektedir. Uyum iyiliği indekslerine ilişkin tüm bulgular, verilerin modelle mükemmel yakın düzeyde uyumlu olduğunu göstermektedir. AFA ve DFA'dan elde edilen bulgular ölçeğin yapı geçerliğinin sağlandığını göstermektedir.

Güvenirlilik

Voleybol Hakemi İş Stres Ölçeği'nin güvenirliliğine ilişkin kanıtlar ortaya koymak içinse Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ve madde-toplam korelasyonları hesaplanmıştır.

Madde-Toplam Korelasyonları

Madde ayırt edicilik indeksi olarak da belirtilen madde-toplam korelasyonları madde geçerliğine ilişkin kanıt sunmak amacıyla hesaplanmıştır. Madde-toplam korelasyonlarının 0.29 ve üzeri olması ölçekte yer alan maddelerin birbiriyle uyumlu olduğunu dolayısıyla da benzer davranışları örneklediğini ortaya koymaktadır (Büyüköztürk, 2009; Tezbaşaran, 2008).

Tablo 6

Voleybol Hakemi İş Stres Ölçeği'nin Nihai Formundaki Maddelere Ait Madde-Toplam Korelasyonları

Madde Numarası	Madde-Toplam Korelasyonu
S1	,580
S2	,472
S3	,439
S4	,664
S5	,697
S7	,449
S8	,492
S9	,576
S10	,557
S11	,618
S12	,547
S13	,749
S14	,680
S15	,649
S16	,679
S17	,565
S18	,729
S19	,739

S20	,671
S21	,725
S22	,723
S23	,662
S24	,651

Tablo 6 incelendiğinde, madde-toplam korelasyonlarının 0,439 ile 0,749 arasında değiştiği ve değerlerinin tamamının ise 0,01 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Bu bulgular, ölçekteki maddelerin madde geçerliklerinin oldukça yüksek ve hakemleri stres düzeyleri açısından ayırt etmede iyi olduğunu göstermektedir.

Cronbach Alfa Katsayısı

Güvenirlilik analizi sonucunda ölçeğe ilişkin iç tutarlılık katsayısı 0,939 bulunmuştur. Psikolojik ölçme araçlarının güvenirlilik katsayısının 0.70 ve üzeri olması ölçme aracından elde edilen puanların güvenirliliği açısından yeterli olduğu vurgulanmaktadır (Nunnally, 1978). Hesaplanan güvenirlilik katsayısı ölçekteki maddelerin ölçülmek istenilen yapıyı birbiriyle uyumlu bir şekilde ölçtüğünü ortaya koymaktadır. Bu bulgular geliştirilen Voleybol Hakemleri İş Stres Ölçeği'nin hakemlerini stres düzeylerini ölçebilecek nitelikte olduğunu ortaya koymaktadır.

Verilerin Analizi

Araştırmada yaş, kıdem, cinsiyet ve klasmanın iş stres düzeyi ile karar verme stilleri arasındaki ilişkide aracılık rolü Yapısal Eşitlik Modellemesi ile sınanmıştır. Tahmin yöntemlerinden Ağırlıklandırılmış en küçük kareler yöntemi tercih edilmiştir. Yapısal eşitlik modelleri, gizil değişkenlerle gözlenen değişkenler arasındaki karşılıklı ve nedensellik ilişkilerinin birlikte bulunduğu modellerin sınanabilmesi için yararlanılan istatistiksel bir yöntemdir (Yılmaz ve Çelik, 2009). Veriler LISREL 8.7 programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Bulgular

Araştırmada hakem stres düzeyleri ile karar verme stilleri arasındaki ilişkide yaş, kıdem, cinsiyet ve klasmanın aracı etkisi araştırılmıştır. Aracılık analizine başlanmadan önce sayıtların karşılanıp karşılanmadığı test edilmiştir. Bu amaçla öncelikle “Voleybol hakemlerinin iş stres düzeyleri karar verme stillerinin anlamlı birer yordayıcısı mıdır?” sorusuna yanıt aranmıştır. Bulgular aşağıda verilen tabloda sunulmuştur.

Tablo 7

Voleybol Hakemi İş Stres Düzeylerinin Karar Verme Stillerini Yordama Düzeyi

Değişkenler		β	t
Bağımsız değişken	Bağımlı değişkenler		
Voleybol Hakemi İş Stres Düzeyleri	Dikkatli	0.27	4.01*
	Kaçıngan	0.43	6.72*
	Erteleyici	0.28	4.07*
	Panik	0.53	8.83*

* $t > 1.96$, $p < 0.05$

Tablo 7 incelendiğinde, voleybol hakemlerinin iş stres düzeylerinin karar verme stillerinin anlamlı birer yordayıcısı olduğu belirlenmiştir ($t > 1.96$, $p < 0.05$). Bu bulgular voleybol hakemlerinin iş stres düzeylerinin karar verme stilleri üzerinde doğrudan bir etkisinin olduğunu ortaya koymaktadır.

İlk varsayım karşılandıktan sonra “Voleybol hakemlerinin iş stres düzeyleri cinsiyet, kıdem, yaş ve klasmanın anlamlı birer yordayıcısı mıdır?” sorusuna yanıt aranmış ve bulgular aşağıda verilen tabloda sunulmuştur.

Tablo 8

Voleybol Hakemi İş Stres Düzeylerinin Aracı Değişkenleri Yordama Düzeyi

Değişkenler		β	t
Bağımsız değişken	Aracı değişkenler		
Voleybol Hakemi İş Stres Düzeyleri	Cinsiyet	-0,24	-3,48*
	Kıdem	-0,14	-2,06*
	Yaş	-0,17	-2,38*
	Klasman	-0,12	-1,76

* $t < -1.96$, $p < 0.05$

Tablo 8 incelendiğinde, voleybol hakemlerinin iş stres düzeylerinin aracı değişkenlerden cinsiyet, kıdem ve yaşın anlamlı birer yordayıcısı olduğu belirlenmiştir ($t < -1.96$, $p < 0.05$). Voleybol hakemlerin iş stres düzeylerinin klasmanın anlamlı bir yordayıcısı olmadığı görülmektedir ($t > -1.96$, $p > 0.05$). Bu nedenle klasman değişkeni araştırmadan çıkarılmıştır.

İkinci varsayım sınılandıktan sonra üçüncü varsayım test edilmiş, bu amaçlar “Yaş, kıdem ve klasmanın voleybol hakemlerinin karar verme stillerini anlamlı birer yordayıcısı mıdır?” sorusuna yanıt aranmıştır. Bulgular aşağıda verilen tabloda sunulmuştur.

Tablo 9

Aracı Değişkenlerin Karar Verme Stillerini Yordama Düzeyi

Değişkenler		β	t
Aracı değişkenler	Bağımlı değişken		
Cinsiyet	Dikkatli	0,17	1,74
	Kaçıngan	0,13	1,54
	Erteleyici	0,01	0,72
	Panik	0,03	0,75

	Değişkenler		β	t
	Bağımsız değişken	Bağımlı değişkenler		
Yaş	Dikkatli		0,58	2,99*
	Kaçınan		-0,32	-2,05*
	Erteleyici		-0,44	-2,44*
	Panik		-0,25	-1,98*
Kıdem	Dikkatli		0,48	2,43*
	Kaçınan		-0,45	-2,15*
	Erteleyici		-0,31	-2,12*
	Panik		-0,22	-1,97*

* $t > 1.96$, $t < -1.96$, $p < 0.05$

Tablo 9 incelendiğinde, aracı değişkenlerden kıdem ve yaşın karar verme stillerinin anlamlı birer yordayıcısı olduğu belirlenmiştir ($t > 1.96$, $t < -1.96$, $p < 0.05$). Cinsiyet değişkeninin ise karar verme stillerinin anlamlı bir yordayıcısı olmadığı görülmektedir ($t < 1.96$, $p > 0.05$) Bu nedenle cinsiyet değişkeni de araştırmadan çıkarılmıştır.

Tüm varsayımlar test edildikten sonra “Yaş ve kıdem değişkenlerinin voleybol hakemlerinin iş stres düzeyleri ile karar verme becerileri arasındaki ilişkide aracılık rolü nedir?” sorusuna yanıt aranmıştır. Bulgular aşağıda verilen tabloda sunulmuştur.

Tablo 10

Yaş ve Kıdem Aracı Rolü

Bağımsız değişken	Değişkenler		β	t
	Bağımsız değişken	Bağımlı değişkenler		
Voleybol Hakemi İş Stres Düzeyleri	Dikkatli		0,25	3,99*
	Kaçınan		0,42	6,27*
	Erteleyici		0,24	3,56*
	Panik		0,51	6,85*

* $t > 1.96$, $p < 0.05$

Tablo 10 incelendiğinde, yaş ve kıdem modele dahil edildiğinde voleybol hakemlerinin iş stres düzeylerinin karar verme stilleri üzerindeki etkisinde azalmanın olmadığı belirlenmiştir. Bu bulgular yaş ve kıdem değişkenlerinin voleybol hakemlerinin iş stres düzeyleri ile karar verme stilleri arasındaki ilişkide aracılık rolünün olmadığını ortaya koymaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Araştırmada, stres düzeyleri ile karar verme şekilleri arasındaki ilişkinin yaş, kıdem, cinsiyet ve klasman değişkenlerinin hakemlerin stres düzeylerinin karar verme stilleri üzerindeki etkilerinin aracılık rolü incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda voleybol hakemlerinin iş stres düzeylerinin karar verme stillerinin anlamlı birer yordayıcısı olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu, voleybol hakemlerinin iş stres düzeylerinin karar verme üzerinde doğrudan bir etkisinin olduğunu göstermektedir. Starcke ve Brand'in (2012) sinirbilim ve biyodavranışsal çalışmasında akut stresin yetişkinlerde karar vermeyi değiştirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Güçray (2001) ergenlerle yürüttüğü çalışmada yaşanan stresin karar verme davranışını doğrudan etkilediğini

vurgulamıştır. Baştuğ vd. (2016) ise futbol hakemleriyle yürütülen çalışmada, stres ile karar verme arasında anlamlı ilişki olduğunu ortaya koymuşlardır. Ayrıca hakemlik stresinin dikkat odakları ve performansları üzerinde olumsuz bir etkisinin olduğu belirlenmiştir (Goldsmith ve Williams, 1992; Guillen ve Bara, 2004; Taylor et al., 1990; aktaran Guillen ve Feltz, 2011). Bilir ve Ay (2007) çalışmalarında farklı olarak stres ile karar vermeye katılım algılamaları arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını belirlemiştir. Çalışmadaki bu farklılıklar bireylerin karar verme süreçlerindeki rol ve sorumluluklarından kaynaklanıyor olabilir.

Araştırma sonucunda voleybol hakemlerinin iş stres düzeylerinin cinsiyet, kıdem ve yaşın anlamlı birer yordayıcısı olduğu belirlenmiştir. Ayrıca kıdem ve yaşın karar verme stillerinin anlamlı birer yordayıcısı olduğu fakat cinsiyetin anlamlı bir yordayıcısı olmadığı tespit edilmiştir. Benzer şekilde Ghareeb ve Kaya'nın (2022) futbolcuların karar verme stilleri üzerine yürüttükleri araştırmada da sporculuk yılı (hakemlerde kıdem ve yaş) ile karar verme stilleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Guillen ve Feltz (2011) yüksek yeterliliğe sahip hakemlerin daha hızlı ve daha doğru kararlar verdikleri ve daha düşük hakem stresi bildirdiği sonucuna ulaşmıştır. Yapılan araştırmalar da karar vermenin yaş ve kıdemle doğru orantılı olduğunu gösterir niteliktedir. Bu çalışmalardan farklı olarak Bilir ve Ay (2001) cinsiyet, yaş ve kıdemle karar vermeye katılım üzerinde anlamlı birer yordayıcı olmadığını ortaya koymuşlardır.

Aracılık testi sonucunda yaş ve kıdemle voleybol hakemlerinin iş stresleri ile karar verme stilleri arasında aracı etkisinin olmadığı bulunmuştur. Farklı değişkenlerle yapılan (sanal kaytarma ile iş performansı, örgütsel davranış ile işe bağlılık vb.) başka çalışmalarda da aracı etkisinin olmadığı saptanmıştır (Erdem, 2020; Öcel, 2013). Literatürde, voleybol hakemlerinin stres düzeylerinin karar verme stilleri üstündeki aracılığına ilişkin bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bulgular yaş ve kıdemle dolaylı etkisinin bulunmadığını göstermektedir. Ercan ve Altunay'ın (2015) okul yöneticileri ile yaptıkları çalışmada yöneticilerin karar verme becerilerinin yöneticilikteki kıdeme göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur. Çalışmada ortaya çıkan bu durum, daha genç ve daha az kıdeme sahip hakemlerin, voleybol hakemliği ile aldıkları eğitimin karar verme sürecinde stres yönetimini etkin sağlama yetisinden kaynaklandığını gösterebilir.

Araştırma sonucunda 23 madde ve tek boyuttan oluşan beşli Likert tipi "Voleybol Hakemi İş Stres Ölçeği" (VHİSÖ) geliştirilmiştir. Ölçekten alınan yüksek puanlar stresin yüksek olduğunun bir göstergesidir. Bu ölçek yapılacak diğer çalışmalarda kullanılabilir niteliktedir. Ölçek farklı değişkenler ele alınarak voleybol hakemlerinin streslerini belirlemek için kullanılabilir.

Araştırma, daha fazla sayıda hakemin katılımı ve farklı değişkenlerin voleybol hakemlerinin iş stresi ile karar verme stilleri arasındaki ilişkideki aracılık rolü sınanarak geliştirilebilir. Ayrıca

araştırma uluslararası düzeydeki CEV ve FIVB gibi platformlar için geliştirilerek uygulanabilir. Voleybol branşının giderek gelişimi ve farklı varyasyonlarının ortaya çıktığını düşünülecek olursa (Kar Voleybolu, Plaj Voleybolu, Mini Voleybol vb.) bu branşlarda da araştırmanın uygulanabilirliği oluşabilmektedir.

Etik Kurul İzin Bilgileri

Etik değerlendirme kurulu: Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Etik Kurulu

Etik değerlendirme belgesinin tarihi: 09.08.2022

Etik değerlendirme belgesinin sayı numarası: 09

Araştırmacıların Katkı Oranları Beyanı

Araştırmanın tüm aşamalarında iki yazar da eşit katkıda bulunmuştur.

Çatışma Beyanı

Yazarların araştırma ile ilgili bir çatışma beyanı bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Açııcı, S. (2019). *Ulusal ve uluslararası voleybol hakemlerinin karar verme stillerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Samsun
- Aktaş, N. (2016). *Lise öğrencilerinin motivasyon kaynakları ve karar verme stratejileri*. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Aydın
- Anshel M.H., Freedson P., Hamill J., Haywood K., Horvat M., ve Plowman S. (1991). *Dictionary of the sport and exercise sciences, Human Kinetics Books*, Champaign, Illinois, 10
- Baştuğ, G., Duman, S., Akçakoyun, F., ve Karadeniz, F. (2016). Futbol hakemlerinde; stres, özgüven, karar verme. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 5399-5406. Doi:10.14687/jhs.v13i3.4213
- Bilir, P., ve Ay, Ü. (2007). Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü'nün örgüt iklimi ve çalışanların katılımı ile ilgili algılamaları. *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 5(1), 43-50. Doi: 10.1501/Sporm_0000000120
- Büyüköztürk, Ş. (2009). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Yayıncılık.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., ve Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Pegem Akademi. <https://doi.org/10.14527/9789756802335>
- Davis, K. (1982). *İşletmede insan davranışı*. (Kemal Tosun ve diğerleri Çev.) İ.Ü. İşletme Fakültesi. (1977).
- Deniz, M. E. (2004). Investigation of the relation between decision making self- esteem, decision making style and problem solving skills of university students. *Eurasian Journal of Educational Research*, 15(12), 23-35. https://ejer.com.tr/wp-content/uploads/2021/01/ejer_2004_issue_15.pdf

- Dereli, E., ve Acat, M. (2011). Okulöncesi öğretmenliği bölümü öğrencilerinin karar verme stratejileri ile sınav kaygıları arasındaki ilişki. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 77-87. <https://dergipark.org.tr/pub/ogusbd/issue/11000/131636>
- Dumangöz, P. D., ve Sanlav, R. (2021). Voleybol Antrenörlerinin Mesleki Öz Yeterlik Düzeylerinin Bazı Demografik Özelliklere Göre İncelenmesi. *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi*, 4(2), 251-264 . Doi: 10.38021/asbid.956931
- Erdem, A. T. (2021). Sanal kaytarma davranışının iş performansına etkisinde işe bağlılığın aracı rolüne yönelik bilişim sektöründe bir araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(4), 3843-3858.
- Ghareeb, M. ve Kaya, M. (2022). Futbolcuların karar verme stillerinin bazı demografik değişkenlere göre incelenmesi. *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi*, 5(1), 119-131, <https://doi.org/10.38021/asbid.1086910>
- Güçray, S. S. (2001). Ergenlerde karar verme davranışlarının öz saygı ve problem çözme becerileri algısı ile ilişkisi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(8), 106-121 <https://dergipark.org.tr/en/pub/cusosbil/issue/4364/59692>
- Hooper, D., Coughlan, J., ve Mullen, M. (2008). Structural equation modelling: guidelines for determining model fit. *Electronic Journal of Business Research Methods*, 6(1), 53-60
- Hu, L.T ., ve Bentler, P. M. (1999) Cut-off criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling*, 6, 1-55. <https://doi.org/10.1080/10705519909540118>
- Jöreskog, K.G., ve Sörbom, D. (1993). *LISREL 8: Structural equation modeling with the SIMPLIS command language*. Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Guillén F., ve Feltz D.L. (2011). Conceptual model of referee efficacy. *Front Psychol*, 2(25), 1-5. Doi: 10.3389/fpsyg.2011.00025
- Mann, L., Burnett, P., Radford, M., ve Ford, S. (1997). The Melbourne Decision Making Questionnaire: An instrument for measuring patterns for coping with decisional conflict. *Journal of Behavioral Decision Making*, 10(1), 1-19. doi:10.1002/(SICI)1099-0771(199703)10:1<1::AID-BDM242>3.0.CO;2-X
- Negulescu, O. H. (2014). Using a decision-making process model in strategic management. *Review of General Management*, 19(1), 111-123. http://www.managementgeneral.ro/pdf/1_2014_10.pdf
- Noblet, A., ve Lamontagne, A. D. (2006) The role of jobplace health promotion in addressing job stress. *Health Promotion International*, 21(4):346-353
- Nunnally, J. C. (1978). *Psychometric theory*. McGraw-Hill.
- Öcel, H. (2013). Örgüt kimliğinin gücü, algılanan örgütsel prestij ve kişi-örgüt uyumu ile bağlamsal performans arasındaki ilişkiler: Örgütsel bağlılığın aracı rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 28(71), 37-53.
- Özel, M. (2009). *Ergenlerin denetim odaklarına ve algıladıkları ebeveyn çocuk yetiştirme tutumuna göre karar verme biçimlerinin incelenmesi: Darıca ilçesi örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul
- Reyhan, S. (2012) *Türkiye’de profesyonel liglerde görev yapan futbol hakemlerinin hakemlik yaş gruplarına göre benlik saygısı, kaygı ve mesleki doyum düzeylerinin karşılaştırılması (11. bölge örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Anabilim Dalı, Sakarya
- Sarıdede, Ç. (2018). *Voleybol hakemlerinin öz yeterlik düzeyleri ve karar verme becerilerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü., Hareket ve Antrenman Anabilim Dalı, İstanbul
- Starcke, K., ve Brand M. (2012). Decision making under stress: a selective review. *Neurosci Biobehav Rev*. 36(4):1228-48. doi: 10.1016/j.neubiorev.2012.02.003. Epub 2012 Feb 10. PMID: 22342781.
- Tabachnick, B. G., ve Fidell, L.S. (2001). *Using multivariate statistics*. Allyn And Bacon.
- Tezbaşaran, A. A. (2008). *Likert tipi ölçek hazırlama kılavuzu (Elektronik Sürüm)*. Türk Psikologlar Derneği.
- Tozlu, A. (2016). Karar verme yaklaşımları üzerinde Herbert Simon Hegemonyası. *Sayıstay Dergisi*, (102), 27- 45.
- Ünsal A. (2005). *Tribün cemaatinin öfkesi, ticarileşen Türkiye futbolunda şiddet*. İletişim Yayınları.
- Yazıcı, Z., Duyan, V., ve Gelbal, S. (2013). Yalnızlık ve Sosyal Memnuniyetsizlik Ölçeği'nin 60-72 aylık Türk çocuklarına uyarlanması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24(2), 45-58.

Yılmaz, V., ve Çelik, H. (2009). *LISREL ile yapısal eşitlik modellemesi*, Pegem Akademi.

Bu eser [Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) ile lisanslanmıştır.